

ВПЛИВ КОНСТРУКТИВНИХ ІГОР НА РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Шперкач Оксана
Київ

У статті розкривається проблема розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку засобами конструктивних ігор. Автор досліджує можливість впливу конструктивних ігор на розвиток логічного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: діти старшого дошкільного віку, ігрова діяльність, розвиток логічного мислення, конструктивні -будівельні ігри.

Прийнята Декларація про державний суверенітет України, концепція української національної школи визначили потребу перебудови її роботи повному. Не втрачає актуальності питання розумового розвитку дошкільників.

Зарубіжна класична та вітчизняна педагогіка, дослідження сучасності досягли чимало в обґрунтуванні змісту, завдань розумового розвитку. При цьому вчені опирались на багатющій досвід народної педагогіки.

Дитина дуже багато може засвоїти в перші роки життя. Період дошкільного дитинства щодо всього життя людини недовгий, але дуже насичений пізнанням. Великий потік інформації, який обрушує на маленьку людину навколишнє життя, не може бути опрацьований нею самостійно. На багато питань дошкільник знаходить відповідь, йдучи шляхом проб і помилок, але досягнути закономірності, зрозуміти оточуючий світ дитина дошкільного віку може лише з допомогою дорослого. Тому сучасному педагогу дуже важливо самому добре орієнтуватися в реаліях життя, підбирати методи і прийоми розвитку, навчання і виховання, які сприятимуть використанню отриманих знань і досвіду для розвитку здібностей, соціалізації в суспільстві і майбутній адаптації дитини в початковій школі.

Багатьма психологами визнається, що дошкільний вік - це вік первинного

фактичного складання особи (Л.С.Виготський, А.Н.Леонтьєв, Л.І.Божовіч, Д.Б.Ельконін, А.Л.Венгер, А.В.Запрожец, Г.В.Бурменська і ін.) Як показують сучасні дослідження, впродовж дошкільного періоду дитинства у дитини не тільки інтенсивно розвиваються всі психічні функції, але і происходить закладка загального фундаменту пізнавальних здатностей і інтелектуального потенціалу особи.

Під розумовим розвитком розуміється сукупність як знань, умінь, так і розумових дій, які сформувалися в процесі придбання цих умінь і знань. Найбільш загальною характеристикою рівня розумового розвитку є підготовленість функціонування мислення в межах вікового соціально-психологічного нормативу. Тобто рівень розумового розвитку має відображати найбільш типові, загальні, характерні для даного соціуму особливості розумової діяльності, що стосуються як обсягу та якості знань і умінь, так і запасу певних розумових дій, формування яких є основою розвитку мислення дошкільняти. Вихідним пунктом цього формування є реальна дія з матеріальними предметами. Потім дошкільник вдається до дій з реальними матеріальними предметами у внутрішньому плані, з їх образами [3].

Особливості мислення дітей дошкільного віку досліджували такі вітчизняні психологи як О.В.Запорожець, Д.Б.Ельконін, В.К.Котирло, С.О.Ладивір, Г.О.Люблінська, В.С.Мухіна, М.М.Поддьяков та ін. Мисленнєва діяльність у дошкільному віці проявляється в різних формах і має ряд вікових ознак. Провідну роль у мисленнєвій діяльності дошкільників відіграє практична діяльність, вона суттєво впливає на розвиток наочно- образного та наочно-дійового мислення дитини й визначає провідний тип мислення – предметний. При цьому три основних форми мислення (наочно-дійове, наочно- образне, логічне) тісно взаємодіють між собою, а розвиток понятійного мислення залежить від рівня розвитку його більш елементарних форм. Вчені наголошують, що різні форми мислення ніколи не функціонують відокремлено, вони взаємодіють, коли здійснюється взаємозв'язок чуттєвих і раціональних моментів пізнання, коли окремі властивості об'єктів дитина сприймає в їх

єдності. Так, в логічному мисленні дошкільника завжди є образні компоненти, а в образному, предметному мисленні суттєву роль відіграють поняття і т.д [8].

Як наслідок, на час завершення дошкільного періоду сповна переважає вища форма наочно-образного мислення - наочно-схематичне мислення, яке стає основою для створення логічного мислення, пов'язаного з використанням та перетворенням понять. Виникненню цих форми мислення має передувати не тільки достатньо сформоване сприймання, але й можливість аналізу його даних, наявність узагальненого уявлення про роль предмета – знаряддя діяльності дитини, тобто елементів образного і логічного мислення. В процесі розвитку мислення дошкільника відбувається не тільки зміна окремих інтелектуальних операцій, аналізу, синтезу, абстрагування тощо, але й спрямованості дитячого мислення, відношення дитини до поставлених перед нею інтелектуальних задач. Якщо до початку дошкільного віку мислення дитини нерозривно пов'язане з його практичною та ігровою діяльністю, то на наступному етапі розвитку починають виділятися особливі пізнавальні задачі і, відповідно, спеціальні інтелектуальні дії, спрямовані на їх розв'язання [3].

Питання розвитку логічного мислення обґрунтовано в численних працях провідних психологів і педагогів. У наукових дослідженнях доведено спроможність дітей старшого дошкільного віку розуміти нескладні за змістом наукові поняття (Л. Виготський, П. Гальперін, Є. Голант, Є. Зейлігер, Є. Кабанова-Меллер, З. Калмикова, О. Леонтьєв, Н. Менчинська, І. Равич-Щербо, С. Рубінштейн, Н. Тализіна, А. Усова), виявлені суттєві зв'язки дійсності, які є доступними дошкільникам у предметно-чуттєвій пізнавальній діяльності (Л. Венгер, О. Запорожець), розкрито особливості засвоєння дошкільниками узагальнень (І. Домашенко, С. Ніколаєва, Ф. Фрадкін, О. Цеханська) [5;6].

Про те, що дошкільникам взагалі властивий смисловий підхід до розв'язання задач, писав ще Л. С. Виготський. У старшому дошкільному віці основна увага приділяється розвитку у дітей умінь самостійно аналізувати різні об'єкти, порівнювати їх, узагальнювати. Різноманітні вправи сприяють вдосконаленню уміння класифікувати предмети; виділяти їх істотні ознаки,

простежувати зміни в розташуванні об'єктів у зв'язку із зміною підстави класифікації або серіації. [6].

У педагогічному процесі дитячого садка гра є засобом виховання, формою організації навчання (дидактична гра), виховання, методом і прийомом навчання дітей (Н.Мчедлідзе). Провідну роль гри у формуванні психіки дитини відзначали найбільші педагоги і психологи (К.Д.Ушинський, Н.К.Крупська, А.М.Горький, А.В.Луначарський, А.С.Макаренко, Л.С.Виготський, А.Н. Леонт'єв, Д.Б.Ельконін та ін.) [5;6;7]. Будучи захопливим заняттям для дитини, гра разом з тим є важливим засобом виховання і розвитку, у тому числі, є ефективним засобом формування готовності дитини до шкільного навчання.

Грі належить провідна роль у формуванні психічних процесів (мислення, мовлення, пам'яті, уваги, сприймання, уяви), що визначають рівень розумового розвитку (Л.Виготський, Д.Ельконін, О.Запорожець, О.Леонт'єв, О.Усова). Ігрова діяльність є головною в дошкільному віці. Л.Виготський відзначав, що в дошкільному віці гра і заняття, гра і праця утворюють два основні русла, у яких протікає діяльність дошкільників. Він вбачав у грі невичерпне джерело розвитку особистості, «зону найближчого розвитку» дитини [1]. Власне використанню гри у підготовці дітей до школи присвячені роботи (О.Запорожця, Д.Ельконіна, Н.Круглової).

У старшому дошкільному віці дуже важливо приділити увагу не лише формуванню спеціальних умінь – читати, рахувати й писати, – але й створенню умов для формування здатності емоційно реагувати на навколишній світ, міркувати, планувати власну діяльність, доводити роботу до кінця. На думку педагогів (Н.Горбатих, А.Давидчук, З.Ліштван, В.Нечаєва, Л.Парамонова та ін.) значний потенціал у цьому належить будівельно-конструктивним іграм. Вони є одним з найулюбленіших видів ігор у дітей дошкільного віку. Саме будівельно-конструктивні ігри, конструювання надає величезні можливості для повноцінного розвитку дитини. У процесі ігор з конструктором, будівельним матеріалом дитина отримує не лише задоволення, але й формує здатність активно пізнавати світ, планувати і контролювати свою діяльність. Участь

дошкільників у таких іграх сприяє їх самоствердженню, розвитку наполегливості, прагненню до успіху й різні мотиваційні якості. У таких іграх удосконалюється мислення, включаючи дії з планування, прогнозування, зважування шансів на успіх, вибір альтернатив. А це, як відомо, – важливий чинник успішного навчання в школі.

Т.Поніманська розглядає будівельно-конструкційні ігри як різновид творчої гри, оскільки, крім певних знань, моторних, сенсорних навичок, моральних і вольових якостей, вони потребують активної роботи дитячої уяви, нешаблонного мислення, вміння знаходити оригінальні рішення, ініціативно діяти у незвичних ситуаціях. Під час будівельно-конструкційних ігор усі ці якості динамічно розвиваються і випробовуються дітьми в єдності і взаємодії [9].

На думку З.Ліштван, під час конструктивної діяльності формуються такі важливі якості особистості, як самостійність, ініціативність, організованість, цілеспрямованість, наполегливість, розвивається у дітей інтерес до будівництва, формується уявлення про процес зведення та готові споруди. Конструювати дошкільнята вчать на спеціальних заняттях, під час самостійної ігрової діяльності. Як рекомендує З.Ліштван, набуття цих навичок має передбачати поступове, логічно вмотивоване ускладнення вимог до дитини [4].

В.Горбатих вказує на важливе значення гри, яка допомагає розкрити перед дитиною практичне призначення конструювання, закріпити у неї вміння та навички, отримані на заняттях з конструювання [2]. Будівельно-конструкційні ігри більше, ніж інші види ігор, наближені до творчої продуктивної діяльності дорослих. За твердженням психолога О.Леонтьєва, вони є рубіжними у переході від ігрової до продуктивної конструкційної діяльності, їх розвиток не повинен обмежуватися створенням матеріальних умов для гри, наявністю матеріалів тощо. Педагог має подбати про динаміку творчого начала у грі, сприяти розвитку спеціальних ігрових умінь, збагаченню уявлень і вражень, які діти зможуть відтворити у ній. Навчаючись конструюванню, діти поступово опановують уявленнями про конструкції предметів і конструктивних

властивостей деталей будівельного матеріалу.

Конструювання – це створення моделі, побудова, повне взаєморозміщення предметів, частин, елементів. Конструювання в дошкільному віці – це різноманітні конструкції, саморобки з будівельного, природного, залишкового та інших матеріалів. Робота з різними матеріалами розвиває у дітей творчість, креативне мислення, допомагає формувати практичні вміння та навички.

Конструктивні ігри – діяльність не тільки захоплива, але й корисна, оскільки надає надзвичайно широкі можливості для розумового, морального, естетичного розвитку дитини, для її трудового виховання. При створенні будь-якої конструкції діти працюють з різними деталями, інструментами, завдяки чому розвивається дрібна моторика рук, окомір. Робота з різними видами конструктивно-будівельних матеріалів, плоскими геометричними формами, папером, дрібними деталями, спонукають дитину мислити, знаходити шляхи вирішення певних проблем і завдань. Одним зі способів здійснення ігрового задуму, є зведення споруди. Сама будівельно-конструкційна гра може розгортатися як власне рольова. Зміст багатьох ігор вичерпується зведенням споруд. У такому разі увага дітей зосереджується на конструкційному процесі, а гра продовжується декілька днів. Діти створюють певні будівельні конструкції, обігрують їх. Тоді споруда, будівельна конструкція стає частиною сюжетно-рольової гри. Зведення споруд є одним із видів зображувальної творчості, пов'язаної з грою. Для цього діти використовують різноманітний природний матеріал (пісок, глину, сніг, гілочки дерев), відходи будівництва (уламки дощок, цегли, ящиків та ін.), що сприяє формуванню у них трудових, технічних навичок.

У процесі конструювання в дошкільників розвивається вміння планувати свою роботу, керуватись розробленим планом і досягати певного результату, а це – важливий чинник формування навчальної діяльності. Розвивається і мовлення дітей, яке виконує спрямовуючу й регулюючу роль у діяльності. Діти вчаться послідовно розповідати про хід роботи, формулювати свої думки.

Самостійна будівельно-ігрова діяльність сприяє закріпленню набутих на

заняттях умінь і навичок, вирішенню нових конструкційних завдань, що вимагають ініціативи та винахідливості. Якщо на заняттях діти оволодівають лише найтипівішими прийомами роботи, то у грі вони удосконалюють, перебудовують, доповнюють різними деталями одну й ту саму споруду протягом багатьох днів. Створені у грі конструкції можуть бути значно складнішими, ніж виготовлені на занятті. Під час гри найяскравіше виявляються індивідуальні особливості, інтереси, нахили, знання, уявлення дитини, вона самостійно обирає тему будови, придумує нові споруди, розв'язує конструкційні завдання.

У процесі конструювання в дітей дошкільного віку розвивається вміння планувати свою роботу, керуватись розробленим планом і досягати певного результату, а це – важливий чинник формування навчальної діяльності. Важливо зазначити, що процес конструювання у дітей старшого дошкільного віку має бути самостійним і творчим. У цьому віці діти можуть створювати складні конструкції за заданими умовами та за власним задумом. Діти здатні обирати не лише тему, матеріали, але й відповідні способи конструювання.

Розвиток розумової діяльності дошкільників зазвичай здійснюється в процесі гри, проте гра при цьому має бути спрямована на розвиток певних мисленневих дій. Гра є провідною діяльністю дошкільняти не тому, що займає найбільше вільного від сну часу в його житті, а тому, що зумовлює найважливіші зміни у психічних процесах і психічних особливостях його особистості. В ній виникають і диференціюються нові види діяльності, зокрема учіння (цілеспрямований процес засвоєння знань, оволодіння уміннями й навичками), яке готує перехід дитини до наступної стадії розвитку — етапу молодшого шкільного віку.

Література

1. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6-ти т. гл. ред. А. В. Запорожец – М.: Педагогика, 1982. – Т.4.: Детская психология.
2. Горбатих В. Будівельно-конструкційні ігри – джерело всебічного розвитку дошкільників / В. Горбатих // Вихователь-методист дошкільного закладу. –

2009. – №5.

3. Запорожец А. В. Развитие мышления // Избранные психологические труды: в 2 т. – М.: Педагогика, 1986. – т.1.
4. Лиштван З. Игры и занятия со строительным материалом – М., 1971.
5. Люблінська Г.О. Дитяча психологія – К.: Вища школа, 1974.
6. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы – М.: Тривола, 1995.
7. Парамонова Л. А. Теория и методика творческого конструирования в детском саду: Учеб. пособ. – М.: Академия, 2002.
8. Поддьяков М. М. Мышление дошкольника – М.: Педагогика, 1977.
9. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Поніманська Т. – К., 2004.

В статье рассматривается проблема развития логического мышления детей старшего дошкольного возраста средствами конструктивных игр. Автор исследует возможность влияния конструктивных игр на развитие логического мышления детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, игровая деятельность, развитие логического мышления, конструктивные игры.